

«Акно ў Еўропу»: Максім Багдановіч і французская літаратура

М. Багдановіч, паэт шырокага творчага дыяпазону, быў неаб'якавы да навейшых тагачасных мастацкіх з'яў у блізкіх яму рускай і французскай літаратурах. Беларускі літаратуразнаўца В. Івашын справядліва заўважыў: «Паэт умеў глыбока суперажываць блізкае, роднае сабе ў іншых культурах, знайсці заўсёды там водгук для сваёй душы. Чуласць да «чужога» як свайго, дыялагічнасць – характэрная асаблівасць яго паэтыкі, мастацкага мыслення...» [5, с. 259]. М. Багдановіча з яго фанатычнай любоўю да ўсяго крывіцка-беларускага народны паэт Беларусі Р. Барадулін назваў «адзіным акном у Еўропу», «першым еўрапейцам у новай беларускай літаратуры», які «запрасіў беларускае, крывіцкае слова прапусціць праз душу сваю сусветную культуру, не разгубіўшыся, не згубіўшыся, не збедніўшыся» [3, с. 9, 12].

Прарадзімай дэкадансу лічыцца Францыя (ідэі «новага мастацтва» – у зборніку «Кветкі зла» Ш. Бадлера). М. Багдановіч – прыхільнік мастацтва «чыстай красы» на беларускай прасторы – адстойваў права на абсалютную прыгажосць (за што незаслужана быў абвінавачаны ў штучным эстэцтве і дэкадэнцтве). Дамінанта яго творчасці – «апалогія красы» (Л. Тарасюк) – у мастацкасці, у дасканаласці формы, у характэрным зместу. Як рэцэнзент гумілёўскага перакладу кнігі французскага творцы Т. Гацье «Эмалі і камеі», беларускі паэт адзначаў: у ёй (кнізе. – А.С.) «вельмі многа майстэрства і вельмі мала паэзіі», а вершы «прыгожыя, але жалюныя» [1, с. 360].

М. Багдановічу былі ўласцівы літаратурныя ўплывы. Так, асабліва часта эпіграфы да сваіх вершаў ён «пазычаў» з твораў французскіх паэтаў XIX ст. Ш. Сент-Бёва, В. Гюго, Сюлі-Грудэма, П. Верлена і інш. У вершы «У старым садзе» беларускі творца натхняецца спадчынай французскай культуры: згадваюцца імёны мастака Антуана Вато і паэта Эварыста Парні – папулярнага «насмешлівага» аўтара «Любоўных вершаў», а таксама вершаў у прозе («Мадэгаскія песні»). Празрыстасць паўтонаў-пераліваў, так званы «пейзаж душы», вытанчанасць пачуцця лучаць французскіх і беларускага творцаў.

Вызначальным у фарміраванні лірычнага «я» Багдановіча-паэта вядомы літаратуразнаўца П. Васючэнка называе асаблівае значэнне літаратурнага дэкадансу, імпрэсіянізму і сімвалізму, а таксама «верленізму» [4, с. 196]. М. Багдановіча лічаць «верленістам» не столькі за беларускамоўны пераклад дваццаці двух вершаў П. Верлена, колькі за ўвабраны творчы досвед эстэтыкі французскага сімвалізму, што для беларускай «нашаніўскай» літаратуры было адчувальным. Якраз тут беларускі паэт «выбудоўваў» сваю, нацыянальную мадэль паэтычнага імпрэсіянізму, сімвалізму – праўдзівую і непадробную. Дамінантнай бачыцца музыкальнасць верша. «Паводле Верлена, паэзія нараджаецца ў патаемных нетрах чалавечае душы і гучыць найперш *не як слоўная, а як музычная* плынь. І потым ужо створаная мелодыя апладняецца словам. «“Спачатку музыка”, – гаворыць Верлен у знакамітым вершы “Мастацтва паэзіі”. “Музыкі перш за ўсё!” – уторыць яму Багдановіч у эпіграфі да сваёй “Маёвай песні”. Як і Поль Верлен, тут ён мроіць быццё паэзіі як лёгкі, трапяткі, капрызлівы палёт матылька...» [4, с. 197]. І ў найўна-даверлівых, «пакалечаных» самотай і стомай радках П. Верлена, і ў мудра-аналітычных

радках Максіма Кніжніка «раскашуе» надзвычайнае, а менавіта ўчэпістае захапленне жыццём і гэткай кволая небароненасць перад ім (што шматразова адзначала літаратурная крытыка). Свядомае імкненне да эстэтызацыі, вытанчаная элегантнасць гукавога складу, унутраная гармонія і дасканаласць формы падкрэсліваюць адметнасць аўтарскіх стыляў, хоць, праўда, у кожнага ён свой. Прынцыпова важным уяўляецца тое, што ў большасці выпадкаў Багдановіч-перакладчык піша-перастварае свой верш па матывах арыгінала П. Верлена – паэта «млоснасці», «асенняй песні», «захаду», а не перакладае гэты арыгінал з падрадкоўніка. Відаць, таму што «адчуваў П. Верлена, як ні адзін славянскі паэт» [7, с. 56].

Поль Верлен, «інтымнейшы з паэтаў» (В. Брусаў), любімы паэт М. Багдановіча, лічыцца адным з пачынальнікаў сімвалізму і імпрэсіянізму ў еўрапейскай літаратуры, «каралём французскіх паэтаў». Таму, відаць, багдановічаўскае далучэнне да мастацкага вопыту згаданых навейшых заходнееўрапейскіх эстэтычных кірункаў і стыляў адбывалася пад непасрэдным верленаўскім уплывам (чаму і замацавалася: Багдановіч-«верленіст»). Сам жа М. Багдановіч дбаў, каб надаць беларускай пэзіі «больш еўрапейскага выгляду», і не сумняваўся ў тым, што еўрапейская пэзія мае беларускае адгалінаванне, прагназваў яе «жывасць», «вялікую ўнутраную рухавасць» [1, с. 287], здольнасць на сваім шляху плённа і арганічна пераствараць здабыткі сусветнай культуры, захоўваючы пры гэтым сваё мастацка-эстэтычнае аблічча, сваю беларускую асабовасць. Пра гэтую адметнасць беларускага мастацкага шляху пісаў Багдановіч-крытык у артыкуле «Збыты шлях» (1915). Але крыху раней паэт пачуў «свайго» Верлена праз гучанне, спеў пlynнай, цякучай верленаўскай ліры дакранаўся да стомленай, адчужанай, спакутаванай душы французскага паэта. На жаль, задуманы цыкл «З чужой глебы» (найперш – пераклады з Верлена ў строгай аўтарскай паслядоўнасці, пасля – з іншых паэтаў) не быў надрукаваны «нашаніўцамі» ў Багдановічавым «Вянку» (1913). Арыгінальныя пераклады з П. Верлена («беднага Леліяна») зрабілі рускія паэты Ф. Салагуб (1908) і В. Брусаў (1911).

У пэзіі П. Верлена відавочна спалучана эстэтыка сімвалізму і імпрэсіянізму, што, безумоўна, паўплывала на фарміраванне Багдановічава светаўспрымання. Невыпадкова ў лісце, адрасаваным рэдакцыі «Нашай нівы», ад 29 ліпеня 1912 г. ён пісаў: «Ва ўсякім разе пераклады з Верлена больш вартыя друку, чым гэтыя трафарэты, да ліку каторых трэба прыпісаць і верш «Шмат у нашым жыцці ёсць дарог»...» [2, с. 247]. Вядомы крытык А. Навіна (А. Луцкевіч) у 1927 г., бадай, упершыню назваўшы М. Багдановіча «паэтам паўтонаў», адзначыў яго «ўзгадаванасць» на найлепшых узорах сусветнай літаратуры, імпрэсіяністычнасць яго светаўспрымання, «захопленасць» «нязвычайнай музыкальнасцю верша Верлена, творы якога з піэтызмам перакладаў на беларускую мову...» [6, с. 249]. Эскізнасць, фрагментарнасць імгненных, неакрэсленых пачуццяў, уражанняў, а таксама зведаны матыў адзіноты і схільнасць да пакаяння, адкрытасці душы лучаць абодвух творцаў.

Багдановічавы пераклады з П. Верлена (найперш «Асенняя песня», «Ціхі і сіні блішча над хатай...», «Плач сэрца майго...», «Глянь: месяц бледны...», «Зіянне месяца») сімвалісцка-імпрэсіяністычным пісьмом сугучныя з уласнымі

арыгінальнымі творамі («Ціха па мяккай траве...», «Маёвая песня», «Цёплы вечар, ціхі вецер, свежы стог...», «Срэбныя змеі», «Мы гаворым удвух пры агні ў цішыне...»). Яго паэзіі ўласціва пераважная жыццесцвярджальнасць светаўспрымання, часам элегічная мінорнасць (што было таксама ўвасоблена французскімі мастакамі-імпрэсіяністамі К. Манэ, А. Рэнуарам, А. Сіслеам). Урбаністычны цыкл «Места», паэтава «нервовая муза гораду» (М. Пятуховіч) найбольш блізкія да эстэтыкі сімвалізму (П. Верлен, Э. Верхарн). Вільня паўстае нібы «сястра Парыжа». Да таго ж, шматлікія эпіграфы з цыкла «Вольныя думы» сведчаць пра змястоўную пераклічку Багдановічавай паэзіі з творчасцю французскіх сімвалістаў.

Такім чынам, сцверджанай «апалогіяй характа» (Л. Тарасюк) тэарэтычна і практычна М. Багдановіч далучаў беларускую літаратуру да эстэтыкі сусветнай, у прыватнасці, французскай літаратуры.

Літаратура

1. Багдановіч, М. Поўны збор твораў : у 3 т. / М. Багдановіч. – Мінск, 1992–1995. – Т. 2 : Маст. проза, пераклады, літаратурныя артыкулы, рэцэнзіі і нататкі, чарнавыя накіды. – 1993.
2. Багдановіч, М. Поўны збор твораў : у 3 т. / М. Багдановіч. – Мінск, 1992–1995. – Т. 3 : Публіцыстыка, лісты, летапіс жыцця і творчасці. – 1995.
3. Барадулін, Р. Не разбіць, не спыніць, не стрымаць... / Р. Барадулін // Аратай, які пасвіць аблокі : сяброўскае слова, эсэ і некаганізаваныя ўспаміны / Р. Барадулін. – Мінск, 1995. – С. 5–13.
4. Беларуская літаратура і свет: ад эпохі рамантызму да нашых дзён : папулярныя нарысы / Л.П. Баршчэўскі, П.В. Васюк, М.А. Тычына. – Мінск, 2006.
5. Івашын, В. У кантэксце мастацкіх культур / В. Івашын // Палымя. – 1998. – № 12. – С. 256–269.
6. Луцкевіч, А. Выбраныя творы: праблемы культуры, літаратуры і мастацтва / А. Луцкевіч. – Мінск, 2006.
7. Навуменка, І.Я. Максім Багдановіч / І.Я. Навуменка. – Мінск, 1997.